

WSPOMAGANIE ROZWOJU MOWY DZIECKA

PROPOZYCJE ĆWICZEŃ

BUDOWANIE SŁOWNICTWA BIERNEGO

Wzbogacanie zasobu biernego słownictwa dziecka, czyli puli słów, których znaczenie dziecko rozumie, pomaga w budowaniu jego wiedzy o otaczającym świecie.

Słownik bierny dziecka najlepiej rozwija się poprzez:

- Czytanie książeczek ze wskazywaniem na obrazkach omawianych treści i zadawaniem pytań adekwatnych do wieku i umiejętności dziecka – istotne jest wchodzenie w relację komunikacyjną, nawet jeśli jedyną odpowiedzią dziecka jest gest wskazujący.
- Komentowanie rzeczywistości, często poprzez wielokrotne powtarzanie – nazywanie przedmiotów otaczających dziecko, nazywanie wykonywanych czynności.
- Parafrazowanie wypowiedzi dziecka – czyli ujmowanie treści innymi słowami. Wypowiedź dziecka można rozbudować. Pozwala to na konstruowanie właściwych schematów zdania, bez konieczności ciągłego prośzenia dziecka, aby powtórzyło wypowiedź.
- Budowanie i przedstawianie planu dnia, opowiadanie o tym, co już było i o tym, co za chwilę nastąpi. Ze starszymi dziećmi można opowiadać wydarzenia minionego dnia. Nie ma znaczenia, że to rodzic podejmuje w większym stopniu aktywność werbalną. Ważne, aby mówić w odpowiednim tempie (powoli), dobierając słownictwo adekwatne do możliwości swojego dziecka. Oznacza to, że mówimy tyle i przy użyciu takich pojęć, żeby dziecko miało możliwość rozumienia treści wypowiedzi. Zdania powinny być względnie krótkie. Istotne słowa można powtórzyć kilka razy.
- Podczas rozmów powinniśmy zawsze dbać o kontakt wzrokowy. Jest to ważne z dwóch powodów. Po pierwsze: patrząc, okazujemy swoje zainteresowanie tym, co dziecko ma do powiedzenia i podkreślamy znaczenie rozmowy (nawet jeśli aktywność dziecka jest tu ograniczona). Po drugie: dając dziecku możliwość patrzenia na usta mówiącego, przekazujemy dodatkowe informacje o sposobie wypowiedzania konkretnych słów.

BUDOWANIE SŁOWNICTWA CZYNNEGO

Równocześnie ze wzbogacaniem wiedzy ogólnej dziecka i zwiększaniem ilości rozumianych przez nie słów staramy się stwarzać sytuacje sprzyjające mówieniu.

Posłużą temu następujące ćwiczenia:

- Wprowadzanie dziecka w świat liter: zabawa z samogłoskami – odszukiwanie takich samych liter, wodzenie po śladzie, układanie kształtu samogłosek z różnych materiałów, dopasowywanie dźwięku do sytuacji na obrazku, zabawy ruchowe połączone z artykułowaniem konkretnych samogłosek, zabawa w „echo”, naśladowanie dźwięków, np. karetki pogotowia. Te wszystkie działania, toczące się w atmosferze ukierunkowanej zabawy, przynoszą dziecku radość z powtarzania czegoś, co już najczęściej potrafi. W naturalny sposób budują schemat terapeutyczny – gdzie dziecko za dorosłym powtarza za dorosłym oczekiwane dźwięki.
- Wprowadzanie wyrażeń dźwiękonaśladowczych – zarówno tych, które dotyczą zwierząt, jak i wszelkich dźwięków pochodzących ze środowiska domowego oraz otoczenia – naśladowanie odgłosów, rozpoznawanie ich oraz dopasowywanie do przedmiotów i sytuacji
- W dalszej kolejności następuje rozwijanie słownictwa czynnego wokół tematów bliskich dziecku (słowa opisujące świat „poza domem” pojawiają się zazwyczaj później), będą to m.in. nazwy: osób – najczęściej członków rodziny; zwierząt

(początkowo w postaci wyrażen dźwiękonaśladowczych); zabawek; pokarmów; ubrań; części ciała; wyposażenia domu.

- Należy pamiętać, aby obok rzeczowników wprowadzać wyrazy oznaczające czynności (czasowniki). Powinny to być początkowo czasowniki w trzeciej osobie liczby pojedynczej, np. śpi, je, bawi się, płacze. Równie ważne są wyrazy oznaczające cechy przedmiotów, np. mały, duży, ładny.
- Zachęcać dziecko do mówienia, koncentrujemy się początkowo na wyrazach zbudowanych z dwóch takich samych sylab, np. mama, tata, baba, lala, a następnie na wyrazach zbudowanych z sylab otwartych, tj. takich, które układają się według schematu: spółgłoska – samogłoska, np. koza, noga, goni, bawi.

ROZWIJANIE PERCEPCJI, PAMIĘCI, UWAGI SŁUCHOWEJ

Do kolejnej grupy ćwiczeń należą zabawy, które mają na celu kształtowanie zdolności postrzegania i różnicowania dźwięków otoczenia i dźwięków mowy. Pozwalają wykształcić umiejętność skupiania się na tym, co dla nas, w danym momencie słuchowo istotne. Dzięki tym sprawnościom potrafimy skoncentrować uwagę na ważnym bodźcu dźwiękowym, zapamiętać go i adekwatnie na niego reagować. Pośród ćwiczeń w tym obszarze wyróżniamy: ćwiczenia na materiale niewerbalnym i ćwiczenia na materiale językowym.

Ćwiczenia na materiale niewerbalnym:

- Rozpoznawanie różnych dźwięków z otoczenia, np. gniecionej kartki papieru i tnących nożyczek.
- Zapamiętywanie i odtwarzanie kolejności usłyszanych dźwięków: zapoznajemy dziecko z odgłosami wydawanymi przez różne przedmioty, np. brzęczące klucze, przelewna woda, gnieciona kartka papieru. Ważne, aby dziecko potrafiło dopasować dźwięk do przedmiotu, zanim rozpocznie dalszy etap zabawy. W tym celu zachęcamy dziecko do eksperymentowania, dotykania, potrząsania przygotowanymi pomocami, do momentu, kiedy mamy pewność, że zapamiętało istotne informacje. Na początku zaleca się wykorzystać grupę zróżnicowanych dźwięków, stopniowo można wprowadzać zabawę z dźwiękami podobnymi do siebie. Przebieg zabawy: Dziecko odwraca się tyłem do rodzica, który dotykając dwóch – trzech przedmiotów, dostarcza wrażeń słuchowych. Zadaniem uczestnika zabawy jest rozpoznanie i odtworzenie kolejności pojawiających się dźwięków (poprzez nazwanie ich źródła lub dotknięcie konkretnych przedmiotów w odpowiedniej kolejności).
- Dopasowywanie odtwarzanych dźwięków do przedstawionych ilustracji.
- Różnicowanie wysokości i czasu trwania dźwięku: niski, wysoki, długi, krótki, np. zabawa samolotem, który leci wysoko lub nisko w zależności od rodzaju usłyszanego dźwięku.
- Wyszukiwanie źródła dźwięku, np. szukanie tykającego zegara, dzwoniącego telefonu.
- Co słyszę? – rozwijanie umiejętności interpretowania wrażeń słuchowych, np. nasłuchiwanie dźwięków z kuchni lub zza okna. Można je wprowadzać jako urozmaicenie spacerów i podróży, gdy dziecko konfrontowane jest z różnorodnością bodźców słuchowych.
- Zabawa z instrumentami muzycznymi – rozpoznawanie i dopasowywanie dźwięków, odtwarzanie rytmu, „zabawa w orkiestrę”.

Ćwiczenia na materiale językowym:

- Zabawa w muchę i węża (różnicowanie dźwięków mowy); dorosły chowa obrazek przedstawiający muchę lub węża i zakrywając usta, wydaje adekwatny dźwięk (sss lub bzzz); zadaniem dziecka jest odgadnięcie, jakie zwierzę chowa się w pobliżu.
- Zabawy w rymowanie: dobieranie rymujących się słów w „języku kosmitów” (słowa bez znaczenia); kończenie rymem wierszyków; powtarzanie zestawów rymujących się słów, np. kura-góra, chmura-rura – dziecko powtarza każde słowo; stopniowo wydłużamy przerwy między słowami, oczekując, że dziecko dopowie coś nowego według zaprezentowanej zasady.

Ćwiczenia rozwijające wrażliwość na melodię mowy:

- Naśladowanie różnych rodzajów śmiechu.
- Dopasowywanie wyrazu twarzy (miny) do tonu głosu.
- Odgadywanie intencji komunikacyjnej osoby mówiącej, np. czy żartowałam?, czy mówiłam groźnie?, czy mówiłam wesoło/smutno?
- Kto to mówi? – zabawa słuchowa – przygotowujemy obrazki lub zdjęcia przedstawiające różne postaci (np. kobiety, mężczyźni, dzieci) i próbujemy dopasować odsłuchany z nagrania głos do osoby na zdjęciu.

ĆWICZENIA SPOSTRZEGANIA WZROKOWEGO

Rozwijaniu funkcji słuchowych towarzyszy stymulacja percepcji wzrokowej. Wiele ciekawych ćwiczeń można znaleźć w zeszytach przeznaczonych dla konkretnych grup wiekowych, np. *Zeszyt trzylatka*, *Teczka dwulatka*. Wśród nich są następujące propozycje:

- Dopasowywanie do zabawek ułożonych na dywanie obrazków przedstawiających te przedmioty.
- Pokazywanie w książeczce nazwanych przez dorosłego przedmiotów, osób, zwierząt.
- Składanie obrazka z części – początkowo dwóch, a następnie z trzech i większej liczby – można samemu wykonać takie puzzle, przecinając obrazek, zdjęcie lub pocztówkę – najpierw wzdłuż jednej pionowej linii, stopniowo dodając cięcia poziome i ukośne; obrazek powinien przedstawiać pojedynczy obiekt.
- Wyszukiwanie różnic pomiędzy dwoma obrazkami.
- Odszukiwanie i wskazywanie wśród kilku obrazków tematycznych jednego różniącego się szczegółem, np. cztery buzie, z których trzy są wesołe, a jedna smutna; cztery piłki, wśród których jedna ma inny kolor niż pozostałe; cztery księżycy w kształcie rogalika, jeden z nich jest zwrócony w inną stronę.
- Wyszukiwanie szczegółów na złożonym obrazku.
- Dopasowywanie brakującego elementu do obrazka.
- Łączenie elementów pasujących do siebie ze względu na funkcję, np. nóż i widelec, wazon i bukiet, tort i świeczki.
- Rozdzielanie zbiorów figur geometrycznych według jednej cechy, np. tworzenie zbiorów trójkątów i kwadratów o różnych kolorach i wielkościach lub dzielenie figur zgodnie z zasadą koloru, wielkości; następnie można dokonywać klasyfikacji ze względu na dwie cechy i więcej, np. osobno układamy niebieskie trójkąty, czerwone trójkąty, zielone małe koła, żółte duże koła.
- Naśladowanie kolejności zdarzeń oraz czynności, np. rodzic pokazuje (bez użycia słów i prawdziwych rekwizytów) układ czynności, jakie należy wykonać, aby umyć zęby. Dziecko zapamiętuje i odtwarza zaprezentowane ruchy.

KSZTAŁTOWANIE ROZUMIENIA MOWY

U dzieci z opóźnionym rozwojem mowy często obserwujemy zaburzenia rozumienia. Dlatego bardzo ważne jest, aby zabawom służącym rozwijaniu mowy czynnej towarzyszyły takie, w których dziecko musi zaangażować uwagę słuchową i zapamiętać prezentowane treści. Rodzaj zadania dopasowujemy do możliwości dziecka. Dzieci młodsze lub takie, które wykazują duże trudności w zakresie rozumienia, będą ćwiczyć wskazywania określonych przedmiotów i wykonywanie z tymi przedmiotami prostych czynności, np. pokaż lalę, pokaż auto, daj auto, przynieś misia. Stopniowo zakres poleceń będzie się poszerzał, a zadania do wykonania będą coraz trudniejsze, np. uczesz lalę; daj pieskowi pić; daj mamie zielone auto; daj mi małego misia; połóż misia obok lalki; powiedz; dlaczego chłopiec na obrazku płacze.

ROZWIJANIE OPERACJI MYŚLOWYCH

- Ćwiczenia naśladowania, kontynuowania i uzupełniania wzorów. Przykład: Układamy przed dzieckiem wzór ułożony z zabawek, np. klocek-auto-klocek-auto. Prosimy o ułożenie takiego samego. W następnym etapie zadaniem dziecka jest dokończenie urwanego wzoru, np. klocek-auto-klocek-... Na koniec prezentujemy układ powtarzających się elementów z miejscami pustymi, np. klocek-auto-klocek-auto-...-auto. Dziecko dokłada brakujące elementy. Do tworzenia wzorów możemy wykorzystywać przedmioty lub obrazki. Najlepiej na początku wprowadzić przedmioty znane dziecku. Wskazane jest, aby wykorzystywać obrazki zawierające ćwiczone aktualne słownictwo. W ten sposób możemy równocześnie stymulować rozwój mowy i utrwalać materiał słowny. Do kolejnych etapów przechodzimy stopniowo. Koncentrujemy się przez jakiś czas na pierwszej fazie ćwiczenia, zmieniając i rozbudowując prezentowane wzory. Ważne, abyśmy układając sekwencje, pamiętali o zachowaniu kierunku od strony lewej do prawej.
- Ćwiczenia klasyfikacji. Przykład: zadaniem dziecka jest podzielenie przedmiotów na grupy pod względem wspólnej cechy. Możemy na przykład rozłożyć na dywanie przedmioty o różnych kolorach i postawić cztery pudełka. Dziecko segreguje przedmioty według koloru. Do klasyfikacji można wykorzystać różnorodne zabawki, np. do jednego pudełka wrzucimy samochody do innego lalki. Zabawy można prowadzić, używać przedmiotów, które posiadamy w domu, lub korzystać z gotowych materiałów. Ważne, aby zadania były dostosowane do możliwości dziecka.
  - Układanie historyjek obrazkowych w kolejności przyczynowo – skutkowej, czyli inaczej w sekwencji czasowych zdarzeń – pamiętamy o zachowaniu kierunku od strony lewej do prawej.
  - Odpowiadanie na pytania, które wymagają uzasadnienia, np. Dlaczego chłopcy idący do lasu mają koszyk?

ĆWICZENIA MOTORYKI DUŻEJ

Są to ćwiczenia, które pozwalają na zwiększenie atrakcyjności zajęć. Dzięki wykorzystaniu naturalnej, dziecięcej potrzeby ruchu, motywujemy dziecko o wspólnej zabawie. Powtarzanie i nazywanie występuje tutaj niejako przy okazji. Zabawy dopieramy w sposób przemyślany i dostosowany do możliwości dziecka. Celem tych ćwiczeń jest doskonalenie koordynacji wzrokowo-ruchowej, budowanie w dziecku świadomości własnego ciała i kształtowanie umiejętności planowania ruchu.

Przykłady zabaw ruchowych: slalomy, zabawy z piłką, turlanie się na dywanie, podskoki, stanie na jednej nodze, balansowanie na równoważni, odtwarzanie postawy ciała, odtwarzanie sekwencji ruchowych.

ĆWICZENIA MOTORYKI MAŁEJ

Ćwiczenia umiejętności wykonywania precyzyjnych ruchów rękami, a zwłaszcza ręką dominującą, jest istotne zarówno w procesie edukacji (rysowanie, pisanie), jak i w codziennym życiu dziecka. Stymulowanie motoryki małej ma dla rozwoju mowy szczególne, dodatkowe znaczenie. Wykonując rękami różne czynności, stymulujemy pośrednio obszary mózgu związane z mową. Warto dbać o zaangażowanie obu rąk w tego typu ćwiczenia. Oczywiście w zabawach związanych np. z rysowaniem lub malowaniem przodować będzie ręka dominująca.

Rozwijanie małej motoryki pozostawia szerokie możliwości dla inwencji rodziców. Przykłady ćwiczeń:

- Prace plastyczne i grafomotoryczne: kolorowanie, lepienie z plasteliny, wydzieranki, wyklejanki, malowanie rękami, wycinanie, rysowanie dowolne, przechodzenie palcem przez labirynt, rysowanie po śladzie, kalkowanie;
- Zabawy manipulacyjne: przewlekanie sznurka przez dziurki w obrazku, wrzucanie drobnych elementów do butelki, segregowanie guzików, ziaren grochu i fasoli, nawlekanie na sznurek klocków, guzików, makaronu;
- Prace domowe: zagniatanie ciasta, lepienie pierogów, wycinanie i zdobienie ciasteczek, przypinanie oraz odpinanie spinaczy do bielizny;
- Zagadki dotykowe: do pudełka przykrytego kocem wrzucamy różne przedmioty; dziecko, dotykając, odgaduje, co trzyma w ręce;
- Czynności związane z samoobsługą: jedzenie, mycie, wycieranie, czesanie, zapinanie guzików, zamków, rzepów, wiązanie sznurowadeł.

ĆWICZENIA USPRAWNIAJĄCE PPRACĘ NARZĄDÓW ARTYKULACYJNYCH

Częstym powodem tego, że dziecko mówi niewyraźnie lub bardzo mało, jest niesprawność narządów artykulacyjnych. Ocena wyglądu i sprawności języka, warg, zuchwy i podniebienia należy do logopedy, który dopasowuje rodzaje ćwiczeń do potrzeb konkretnego dziecka. Rodzice także mogą wspierać rozwój aparatu artykulacyjnego dziecka wykorzystując zabawę w „Przygody Pana Języka”, który: maluje i sprząta swoje mieszkanie, wybiera się na wycieczkę, gotuje obiad dla przyjaciół. Ćwiczenia wplecione w taką artykulacyjną historyjkę stają się bardziej atrakcyjne i są wykonywane przez dziecko z przyjemnością.

Niezwykle istotne dla prawidłowego funkcjonowania aparatu artykulacyjnego są czynności związane z jedzeniem, takie jak gryzienie, żucie i połykanie pokarmów. Podstawowymi elementami profilaktyki, mającymi zapewnić właściwe funkcjonowanie mięśni biorących udział w mówieniu, są: wprowadzanie stałych i twardych pokarmów w odpowiednich okresach życia dziecka oraz dbanie o urozmaiconą konsystencję pożywienia.

Zaprezentowane wyżej propozycje ćwiczeń nie wyczerpują szerokiego tematu, jakim jest stymulowanie i wspomaganie rozwoju mowy dziecka. Mogą być natomiast punktem wyjścia dla rodziców pragnących ubogacić czas spędzany z dzieckiem o element rozwojowy i edukacyjny.

Źródło miesięcznik „Bliżej przedszkola”